

## **Механізм взаємодії учасників освітнього процесу в разі виявлення випадку жорстокого поводження з дітьми**

За дотримання законодавства щодо захисту прав неповнолітніх у закладі освіти відповідальність несе керівник. Тому в кожному закладі повинно бути проведено оцінювання службових приміщень (роздягальні, душові кабінки, туалетні кімнати) та шкільного подвір'я на предмет безпеки.

З метою профілактики випадків насильства необхідно посилити контроль за чергуванням вчителів на перервах. Адже учні всіх вікових категорій не повинні залишатися без нагляду дорослих. Варто також розробити внутрішньо-шкільний механізм взаємодії учасників освітнього процесу з виявлення випадків жорстокого поводження з дітьми та реагування на них. Нижче пропонується алгоритм дій працівників закладу освіти (розроблено С. Буровим — експертом з прав людини) у разі виявлення факту насильства над дитиною.

### **Алгоритм дій працівника закладу освіти в разі виявлення випадку насильства над дитиною**

1. У випадках, коли ви маєте підозри жорстокого поводження з дитиною або є реальна загроза його вчинення (удома, з боку однолітків, інших працівників закладу або інших осіб), ваші дії:
  - Повідомити про це в усній чи письмовій формі адміністрацію закладу освіти.
  - Самостійно письмово повідомити про це службу у справах дітей, управління освіти.
  - Самостійно повідомити про виявлений факт жорстокого поводження з дитиною в поліцію.
2. У випадках, коли до вас звернулася дитина з усною скаргою щодо жорстокого поводження з нею, ваші дії:
  - Оформити звернення дитини в письмовій формі та передати його до адміністрації освітнього закладу;
  - Оформити звернення дитини в письмовій формі та передати його до територіального підрозділу служби у справах дітей;
  - Оформити звернення дитини у письмовій формі та передати його до поліції.

### **Дії адміністрації закладу освіти в разі отримання повідомлення про жорстоке поводження з дитиною**

У разі звернення дитини, її батьків (осіб, які їх замінюють) або працівника закладу до представника адміністрації закладу освіти щодо жорстокого поводження з нею адміністратор зобов'язаний, якщо звернення (повідомлення) усне, оформити це повідомлення письмово, зазначивши, від кого та коли (дата, час) воно отримано. Звернення має бути оформлене належним чином, відповідно до вимог Закону України «Про звернення громадян» (має бути зазначено прізвище, ім'я, по-батькові, місце проживання громадянина, викладено суть порушеного питання; письмове звернення повинно бути підписано заявником (заявниками) із зазначенням дати. Необхідно терміново (протягом однієї доби) передати цей документ до територіального підрозділу Служби у справах дітей за місцем проживання дитини. Служба у справах дітей має належним чином зареєструвати це повідомлення відповідно до вимог законодавства України.

### **Чого не слід робити**

За жодних умов не треба замовчувати виявлені факти жорстокого поводження з дитиною або реальної загрози вчинення насильства над нею.

По-перше, нехтування проблемою призводить до погіршення ситуації та може вилитися в набагато гірші наслідки.

По-друге, заклад освіти несе відповідальність за дотримання норм законодавства щодо захисту прав дитини, а тому керівник може притягнути педагогічних працівників у зв'язку з порушенням правових норм освітнього процесу до дисциплінарної відповідальності.

Також не слід намагатися самотужки вирішити проблему. Це може призвести до порушення законодавства та може бути небезпечним. Далі справа є компетенцією установ, організацій і посадових осіб, до яких було передано звернення чи повідомлення. Законодавством передбачено інформування заявника (особи, яка здійснила повідомлення або звернення), а також у самому зверненні може бути зазначено, що заявник бажає бути поінформованим про подальший перебіг справи, бути присутнім під час розгляду звернення).

### **Рекомендації щодо організації роботи з попередження насильства серед неповнолітніх**

У закладі освіти необхідно розробити план дій з профілактики насильства серед неповнолітніх та запровадити систему постійного відслідковування випадків насильства серед дітей та учнівської молоді, виявлення дітей-агресорів.

Фахівці психологічної служби повинні організувати системну роботу з вторинного та третинного видів профілактики з дітьми, що мають схильність до насильства. За необхідності залучати до цієї роботи фахівців Служби у справах дітей та правоохоронних органів.

Важливо не залишати поза увагою батьків таких дітей. Також потрібна робота з класними колективами, яка має плануватися та реалізовуватися згідно із загальною програмою надання соціально-педагогічної та психологічної допомоги дитині-агресору та дітям, які постраждали від його дій.

Робота психологічної служби закладу з попередження насильства серед дітей та учнівської молоді повинна бути спрямована на:

- проведення заходів з профілактики негативних звичок, жорстокої та протиправної поведінки серед неповнолітніх;
- здійснення, спільно з центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, соціального інспектування сімей, у яких батьки схильні до недбалого ставлення до дітей;
- створення на базі закладів консультативних пунктів для учнів, батьків та вчителів, де можна отримати консультацію психолога, соціального педагога, у разі потреби переадресація до інших спеціалістів;
- проведення групових тренінгів та індивідуальної роботи з молоддю в наданні допомоги для вирішення особистих проблем;
- наповнення змістом з урахуванням останніх досягнень у педагогіці та психології просвітницької роботи (проведення виховних годин), спрямованої на корекцію та розвиток ціннісних орієнтацій учнів;
- активне залучення батьків до профілактичної роботи з дітьми. Через батьків можна доносити до дітей інформацію про загальні способи попередження ситуацій насильства та наявні форми допомоги, яку дитина може отримати на базі школи. Це особливо стосується дітей молодшого віку;
- надання більшої уваги статево рольовому вихованню дітей, зокрема через вираження особистісних симпатій.

Однією з можливих форм роботи, спрямованої на профілактику насильства в закладі освіти, може бути шкільна медіація — вирішення конфліктних ситуацій примиренням сторін через знаходження оптимального варіанта подолання проблеми, що задовольняє обидві сторони, за взаємного бажання сторін знайти вихід із ситуації.

### **Алгоритм дій класного керівника в разі виявлення булінгу в дитячому середовищі**

#### **1. Означити явище і для дітей, і для дорослих.**

Дорослий, якій взяв на себе відповідальність припинити це явище, повинен поговорити з групою, у якій відбувається цькування і назвати явище групі.

Якщо не називаєте все своїм ім'ям, усі будуть робити вигляд, що нічого особливого не відбувається. Ніяких: «У Саші не ладиться з однокласниками».

Ми чітко говоримо: «Коли дитину навмисно доводять до сліз, систематично дражнять, коли відбирають, ховають, псують її речі, коли її штовхають, щипають, б'ють, обзивають, підкреслено ігнорують - це називається цькування. Це насильство. Булінг»

Діти досить часто не усвідомлюють, що саме роблять. У них в голові це називається «ми його дражнимо», або «ми так граємо», або «ми його не любимо». Вони повинні дізнатися від дорослого, що коли вони роблять так, це називається насильством, що є - неприпустимим, за що треба нести відповідальність.

#### **2. Дати однозначну оцінку.**

Дітям необхідно пояснити, що люди можуть бути дуже різними вони можуть подобатися один одному більше або менше, але це не привід для насильства. Люди здатні навчитися бути разом і працювати разом, навіть якщо вони дуже різняться між собою.

Можна навести приклади, що нам може здаватися неправильним в інших людях: зовнішність, національність, реакції, захоплення, поведінка. Навести приклади, як одна і та ж якість у різні часи і в різних групах оцінювалася по-різному. Таким чином ми формуємо толерантне ставлення один до одного.

#### **3. Визначити булінг як проблему групи.**

При виясненні що, хто, як ... ви почуєте: «А чого він? А ми нічого ... а це не я » і все в такому дусі. Зрозуміло, що толку від обговорення в такому ключі не буде.

Тому не треба його вести. Не треба сперечатися про факти, з'ясовувати, хто і що не так зробив. **Потрібно позначити цькування - як хворобу ГРУПИ.**

Так і сказати: «Є хвороби, які вражають не людей, а групи, класи, компанії. Якщо група не стежить за чистотою відносин, вона може захворіти – насильством, яке негативно впливатиме на кожного в групі. Дорослому необхідно запропонувати терміново лікуватися, щоб клас був здоровим, дружнім».

Це дозволить насильникам зберегти обличчя і навіть надасть їм можливість хоча б спробувати приміряти роль конструктивного лідера.

І, що особливо важливо, це знімає протиставлення між жертвами-насильниками-свідками. Всі в одному човні, загальна проблема, давайте разом її вирішувати.

З дітьми старшого віку можна подивитися і обговорити фільм «Опудало». З маленькими - «Гидке каченя».

#### **4. Активізувати моральне почуття і сформулювати вибір.**

Результат не буде міцним, якщо діти просто прогнуться під формальні вимоги вчителя. Завдання - вивести їх зі «стадного» азарту в усвідомлену позицію, включити моральну оцінку того, що відбувається.

Можна запропонувати дітям оцінити, яким є їхній внесок у хворобу класу під назвою «наси́льство».

Припустимо 1 бал - це «я ніколи в цьому не беру участь», 2 бали - «я іноді це роблю, але потім шкодую», 3 бали – «цькував і буду цькувати, це здорово». Нехай всі одночасно покажуть на пальцях - скільки балів вони поставили б собі?

Тут ні в якому разі не можна намагатися викрити когось. Навпаки, потрібно сказати: «Що кожний по-різному бачить проблему, добре, що більшість не вважає, що цькувати - це добре і правильно. Це чудово, значить, нам буде неважко впоратися з цією проблемою». Так моральна оцінка цькування стає не зовнішньою, нав'язаною дорослим, її дають самі діти.

Якщо група дуже загрузла в задоволенні від насильства, конфронтація може бути більш жорсткою. Можна знову ж таки використати прийом з «гидким каченям». Нагадавши дітям той уривок, у якому описано цькування. Сказати приблизно наступне: «Зазвичай, читаючи казку «Гидке каченя», ми співчуваємо головному герою. Нам його шкода, ми за нього переживаємо. Але зараз я хочу, щоб ми подумали про ось цих курей і качок. З каченям-то все потім буде добре, воно полетить з лебедями. А вони? Вони так і залишаться злими, нездатними ні співчувати, ні літати.

Коли в класі виникає схожа ситуація, кожному доводиться визначитися: хто він є в цій історії. «Серед вас є бажаючі бути злими інди́ками і ку́рьми? Який ваш вибір?».

### **5. Сформулювати позитивні правила життя в групі та укласти контракт.**

До цих пір мова йшла про те, як не треба. Помилкою було б зупинитися на цьому, тому що, заборонивши дітям колишні способи реагування і не давши інших, ми провокуємо стрес, розгубленість і повернення до старого. Момент, коли колишня, «погана» групова динаміка перервана, розкрутка її згубної спіралі припинена, найкраще, щоб запустити динаміку нову. І це важливо робити разом.

Досить просто разом з дітьми сформулювати правила життя в групі.

Наприклад:

- У нас ніхто не з'ясовує стосунки кулаками.
- У нас не ображають один одного.
- У нас не дивляться спокійно, якщо двоє б'ються - їх розбороняють.

Але занадто багато і складно не треба, принаймні для початку. Правила повинні бути доступними, зрозумілими для всіх, виписуються на великому аркуші і за них всі голосують. Ще краще щоб кожен поставив підпис, що зобов'язується їх виконувати. Цей прийом називається «укладення контракту», він прекрасно працює. Якщо правила хтось порушує, йому можуть просто мовчки вказати на плакат з його власним підписом.

### **6. Моніторинг і підтримка позитивних змін.**

Дуже важливо щоб дорослий, який взявся вирішувати ситуацію пов'язану з булінгом, не залишав групу. Він повинен регулярно питати, як справи, що вдається, що важко, чим допомогти. Можна зробити "лічильник одужання", який-небудь кошик, куди кожен, кому сьогодні дісталася або хто бачив щось, що було схоже на насильство, може покласти камінчик. За кількістю камінців визначається, чи гарний сьогодні був день, краще на цьому тижні, ніж минулого і т. д.

Можна ставити спектаклі, складати казки і робити колажі про «хроніку одужання колективу», зробити «графік температурного режиму в групі» і т. д.

Суть в тому, що група постійно отримує щирий інтерес від авторитетного дорослого і як і раніше вважає перемогу над цькуванням своєю спільною справою.

### **7. Гармонізація ієрархії.**

Ось тепер пора думати про популярність. Про те, щоб кожен мав визнання в чомусь своєму, міг пред'явити себе групі, бути корисним і цінним у ній.

Свята, конкурси, огляди талантів, походи, експедиції, ігри на командоутворення - арсенал багатий. Ознака гармонійної груповий ієрархії - відсутність закріплених ролей, гнучке перетікання ролей: в цій ситуації лідером стає той, у тій - інший. Один краще всіх малює, інший забиває голи, третій придумує ігри. Чим більше різноманітної і осмисленої діяльності, тим здоровіша група.